

O lutnji i njezinim tragovima u Hrvatskoj

Antun Mrzlečki

Upoznavanje glazbala godinama je bio zaseban predmet u glazbenoj školi, a prema novom se nastavnom planu uvodi u sadržaj predmeta Povijest glazbe. Kako god bilo, tekst koji slijedi prilog je upoznavanju lutnje, a napisao ga je vrijedan i samozatajan hrvatski lutnjist, Antun Mrzlečki, franjevac kapucin. U Njemačkoj je studirao klasičnu gitaru, a uza svoje redovničke obveze prevodi franjevačku literaturu, muzikološku literaturu o gitari i lutnji te svira 13-parnu baroknu lutnju. Na državnom festivalu Varaždinske barokne večeri sudjeluje u organizaciji lutnjističkih koncerata i samostalno nastupa. U vlastitome je izdanju preveo osnovnu pedagošku literaturu za lutnju: *Školu za renesansnu lutnju*, *Školu za 11-parnu baroknu lutnju* i *Školu za 13-parnu baroknu lutnju* te opširnu zbirku prijevoda muzikoloških članaka o lutnji. Nedavno je u vlastitom izdanju objavio prijevod knjige Johannes Monnoa *Barokna gitara*, a priprema prijevod knjige švicarskog lutnjista i muzikologa Andreasa Schlegela *Lutnja u Europi*. Izdavačka kuća *Algoritam* objavila mu je 2005. prijevod knjige austrijskog dirigenta Nikolausa Harnoncourta o izvoditeljskoj praksi rane glazbe – *Glazba kao govor zvuka*, a 2003. izdavačka kuća *Music play* prijevod knjige njemačkog muzikologa Petera Paffgena o povijesti gitare, naslova *Gitara*.

Tihomir Petrović, prof.

Krajem 19. stoljeća muzikologija je počela pridavati pažnju glazbi renesanse i baroka, značajnim ostvarenjima u izdavanju na polju stilski ispravna oživljavanja djela ranijih razdoblja. Dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća iz redova oduševljenih, ali zatvorenih krugova rane glazbe, kojima se s vremenom pridružuju profesionalni glazbenici, muzikolozi, glazbalari i sve više ljubitelji u Njemačkoj i Engleskoj nastaje pravi pokret rane glazbe, koji se širi i na druge zapadnoeuropske zemlje. Stara su se djela nastojala izvoditi što vjernije prema interpretacijskim uvjetima razdoblja njihova nastanka, među ostalim, na replikama glazbala

koja su u pala u zaborav, a glazbalari i industrija otkrili su novo tržište. Tada je otkrivena blokflauta, *viola da gamba*, čembalo, lutnja, cink, *krummhorn* itd. Danas je lutnja uz ostala povijesna glazbala etablirana na specijaliziranim glazbenim učilištima za ranu glazbu i odsjecima za ranu glazbu na glazbenim akademijama, kojih je u Europi otprilike dvadesetak. Najstarija i najbolja glazbena akademija za ranu glazbu, osnovana 1933. godine, je *Schola Cantorum Basiliensis (Hochschule für Alte Musik)* u Bazelu.

Lutnja je najotmjenije trzalačko glazbalo, s pisanim i tiskanim repertoarom od 15. do kraja 18. stoljeća. Na njoj se izvodi stara ili rana glazba od 14.

do 18. stoljeća, solistički, u ansamblu ili za pratnju pjeva. Postoje različiti tipovi lutnje; srednjovjekovna, renesansna, barokna, teorbirana lutnja, teorba, kitaron, *arciliuto* i *liuto attiorbato*, pa je termin »lutnja« samo zbirna imenica. Posebno obilježje lutnje jest njezin prelomljeni vrat, osim kod nekih lutnji 16., 17. i 18. stoljeća (teorbe, kitarona, arhilitnje i *liuto attiorbato*), koje imaju ravan ili labuđi vrat.

U 15. stoljeću ulazi u praksu posebna notacija za lutnju, tzv. *tabulatura*, (njemačka, talijanska i francuska), a tehnika sviranja mijenja se od srednjovjekovnog sviranja trzalicom do sviranja prstima krajem 15. stoljeća. Prva tiskana stranica instrumentalne glazbe u povijesti europske glazbe uopće je ona lutnjističke tabulature, intabulacija (preradba) Josquinova moteta *Ave Maria*, iz zbirke *Intavolatura de lauto, il libro primo* Francesca Spinacina, tiskane u Veneciji 1507. godine, u radionici prvog tiskara glazbe Ottaviana Petruccija.

Lutnje se grade u različitim položajima. Veliko vrijeme lutnje bilo je 16. i 17. stoljeće. Više od polovice cjelokupne glazbe 16. stoljeća objavljene tiskom namijenjeno je lutnji.

U Francuskoj je tijekom 17. stoljeća bila posebno cijenjena kao simbol francuske finoće, a uz *viola da gambu* i klavičembalo glavno je modno glazbalo. Francuski redovnik i univerzalan učenjak Marin Mersenne (1588. – 1637.) donosi u svojem epohalnom djelu *Harmonie universelle* (*Opća harmonija*, Pariz, 1636.) ukupan prikaz ondašnje glazbe s točnim opisima i ilustracijama svih tad poznatih glazbala (knjiga druga, *Livre Second des Instruments*), a o lutnji, među ostalim, kaže: »Lutnja je u Francuskoj cijenjena kao najplemenitije glazbalo zbog njezinih zvuka, broja i harmonije njezinih struna, opsega, ugođenja i težine ... svirati ju tako savršeno kao gospoda

L'Enclos, Gaultier, Blancrocher, Merville, Le Vignon i neki drugi koji sada žive.«

Tu je njegovan jedan hermetičan pristup njezinoj glazbi (*musica reservata*), jer izolirano društvo dvorova sa svojim sociološkim ritualima nije poznavalo javne koncerte. Lutnja je glazbalo intimnosti i bila je

pojam nenametljiva komornog muziciranja na dvoru, kod građanstva, kod nekih pripadnika visokoga klera i dio je obrazovanja europskog plemstva. Kada je primjerice vodeći talijanski lutnjist i skladatelj za lutnju 16. stoljeća u Italiji Francesco Canova da Milano (1497. – 1543.), prozvan *il Divino* – *božanstveni*, bio u službi pape Pavla III., Alessandra Farnesea (1468. – 1549.), velika pokrovitelja umjetnosti i katoličke obnove, bilo mu je prema nezapisanoj konvenciji zabranjeno širiti svoju glazbu nastalu u papinskoj službi, jer je to bila privatna glazba.

Na kraju 18. stoljeća lutnja je bila suviše tiha za postupno sve veće prostorije i sve glasniju glazbu, a njezina notacija glazbe u tabulaturi i težina sviranja na sve većem broju struna potisnulo ju je tijekom 18. stoljeća u nišu specijalista i krugova ljubitelja, da bi postupno pala u zaborav. Tijekom povijesti lutnja dobiva sve više parova struna. Pragovi ili prečke su iz crijeva i vežu se oko vrata lutnje. Do 1400. godine lutnja ima četiri para struna, u 15. stoljeća pet pari struna, a početkom 16. stoljeća šest pari struna. Do 1582. godine koriste se uglavnom šesteroparna i sedmeroparna glazbala, a

od 1582. ožičenje je prošireno i do 10 parova struna, no istodobno koriste se i šestero, sedmero, osmero, deveteroparna glazbala.

Ugođenje deseteroparne renesansne alt lutnje je ovo:

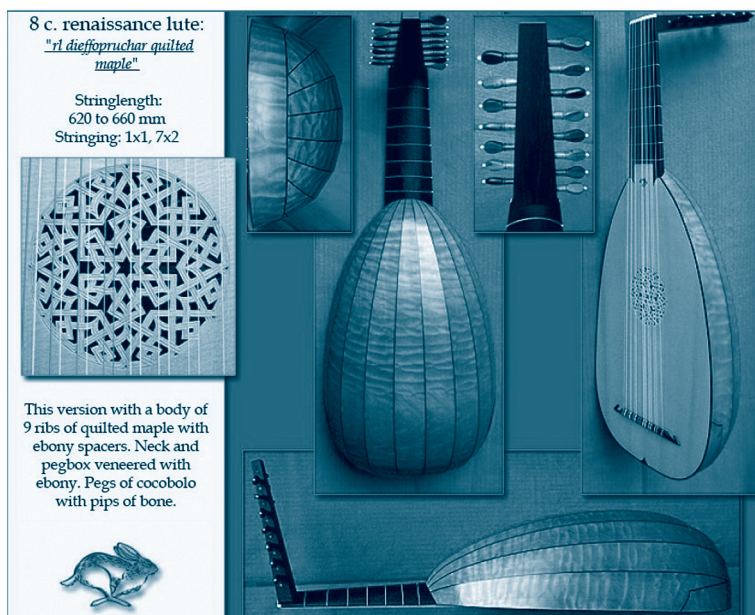
$g^1 d^1 aa ff cc gG fG eE dD cC$.

Kod renesansne lutnje prva je struna pojedinačna, a ostale su u parovima; kod barokne su lutnje prve dvije gornje strune pojedinačne, a ostale u parovima. Oko 1638. godine u Francuskoj nastaje *novofrancuska d-mol ugodba* jedanaesteroparne barokne lutnje. Od 1719. godine u Njemačkoj je ožičenje prošireno na 13 parova struna.

Ugođenje trinaesteroparne barokne lutnje je ovo:

$f^1 d^1 aa ff dd aA gG fF eE dD cC HHI AAI$.

Od 1723. godine koriste se paralelno teorbirane lutnje s 13 pari struna. Oko 1580. godine u Italiji razvijene su velike lutnje, teorba i kitaron, koji ima ukupnu duljinu od 170 do 200 cm. Engleska teorba ima 14 parova, francuska solo teorba 14 pojedinačnih struna,

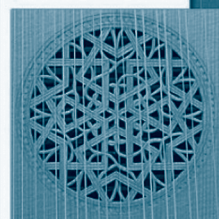

13c baroque lute:
"bt hoffmann rosewood"

Stringlength: 716 mm

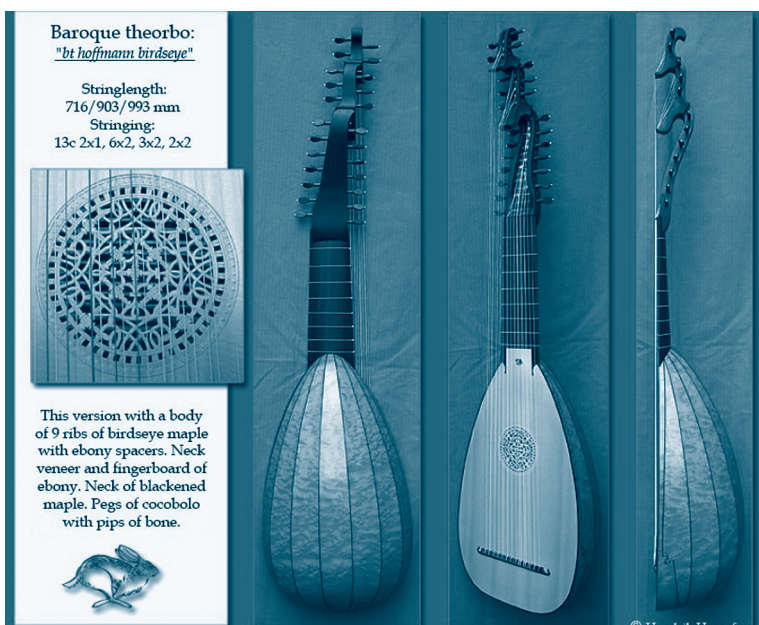
Stringing: 11c or 13c
2x1, 9x2

This version with 9 ribs of rosewood with holly spacers. Neck & pegbox veneered with ebony. Bassrider and rider for chanterelle of blackened maple. Pegs of blackened fruitwood with bone pip.

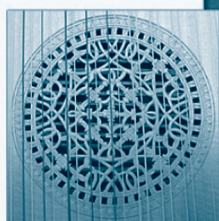
© Hendrik Hasenfuss

Baroque theorbo:
"bt hoffmann birdseye"

Stringlength:
716/903/993 mm

Stringing:
13c: 2x1, 6x2, 3x2, 2x2

This version with a body of 9 ribs of birdseye maple with ebony spacers. Neck veneer and fingerboard of ebony. Neck of blackened maple. Pegs of cocobolo with pips of bone.

© Hendrik Hasenfuss

arciliuto i talijanski *liuto attiorbato* 14 pari struna, a njemačka teorbirana lutnja (s labudim vratom) 13 pari struna.

Ugođenje standardne teorbe s 14 pojedinačnih struna je ovo:

G1A1HI CDEFGAdgheg.

Svoj posljednji procvat lutnja doživljava u Njemačkoj, Austriji i Češkoj u 18. stoljeću, da bi krajem 18. stoljeća

pala u zaborav. Tijekom 18. stoljeća na 24 dvorskih središta na području današnje Njemačke, Austrije i Češke zabilježeno je oko 130 lutnjista, uključujući svirače teorbe i arhilutnje u ansamblima, koji su ju i poučavali. Godine 1701. T. B. Janowka u svom prvu češkom glazbenom rječniku, *Clavis ad thesaurum magnae artis musicae* zapisao: »U Pragu je toliko lutnja da bi se njima mogao pokriti

krov palače.« Njezina nekad središnja uloga unutar žičanih glazbala zadržala se je u Italiji do danas, i to u terminu *liuteria*, što znači graditeljstvo violina, a doslovno graditeljstvo lutnje. *Liutaio* u Italiji označuje graditelja violina, a doslovno to je graditelj lutnja. U Francuskoj se nekad glazbalare svih glazbala nazivalo *luthier*, a danas je to graditelj općenito žičanih glazbala ili doslovno graditelj lutnja.

S renesansom i humanizmom iz Italije je lutnja stigla k nama na područje Istre, Primorja i Dalmacije, gdje se naziva *leut*. Iz starijih razdoblja postoji sačuvana dokumentacija o prisutnosti lutnje na tlu hrvatskih zemalja i za naše je prilike relativno bogata, osobito likovni izvori. Dokumentacija o sviračima lutnje kod nas je oskudna, a sačuvanih se skladbi još nije našlo.

Ikonografija

Od 35 likovnih prikaza lutnje u nas, koji uglavnom potječu iz 14., 15. i 16. stoljeća, 12 ih je u Istri. Evo navoda tih mjesta:

■ **Žminj.** U kapeli sv. Antuna među osmoricom anđela koji sviraju na prikazu krunjenja Bogorodice prikazan je i svirač lutnje. Prikaz potječe iz 1381. godine. Uvjetno bi to mogao biti prvi prikaz lutnje izvan romanskih i zapadnoeuropskih zemalja, što je izuzetno zanimljivo.

■ **Beram.** U kapeli sv. Martina (župna crkva) prikaz je lutnje (1431.) koji pripada mletačkomu krugu. Također u Bermu na freskama u crkvi sv. Marije na Škriljinama iz 1474. godine potječu čak tri prikaza lutnje domaćeg slikara Vincenta iz Kastva.

■ **Oprtalj.** U bratovštinskoj crkvi sv. Marije istoga je reda prikaz lutnje domaćeg majstora iz treće četvrtine 15. stoljeća.

■ **Lovran.** Na mrežastom svodu župne crkvi sv. Jurja među ostalim su i tri anđela svirača na lutnjama, a naslikali

su ih majstori kasnogotičke istarske radionice između 1470. i 1479. godine. Prikazane su tri tipa veličine glazbala: manji, srednji i razmjerno veliki.

■ **Božje Polje kraj Vižinade.** Na freski svetišta crkve sv. Marije od Polja prikazan je standardni oblik glazbala i način muziciranja, rad nepoznatog istarskog majstora s kraja 15. stoljeća.

■ **Nova Vas kraj Šušnjevice.** Iz 16. je stoljeća potječe prikaz lutnje i svirača u kapeli sv. Duha, rad majstora Blaža Dubrovčanina.

U Dalmaciji u razdoblju renesanse nalazimo sedam prikaza lutnje.

■ **Korčula.** Prikaz lutnje nalazimo u katedrali (manji tip glazbala), a potječe iz 1503. godine.

■ **Osor.** Prikaz renesansne lutnje sa šest pari struna nalazimo u župnoj crkvi.

■ **Zadar.** Prikaz lutnje na poliptihu Dujma Vuškovića potječe iz oko 1450. godine u franjevačkom samostanu.

■ **Kotor.** Prerađena bizantska ikona u katedrali, rad nepoznatoga dubrovačkog majstora iz prve polovice 16. stoljeća.

■ **Cavtat.** Prikaz lutnje na *Adoraciji* slikara Vicka Lovrina u franjevačkoj crkvi.

■ **Baška.** Prikaz lutnje, rad vjerojatno talijanskog majstora.

■ **Lastovo.** Prikaz lutnje u Bogorodičinoj crkvi sv. Trojstva, također rad vjerojatno talijanskog majstora.

Unutrašnjost Hrvatske manje je bogata prikazima lutnje iz starijih razdoblja.

■ **Martinščina,** kraj Zlatara. Na gotičkoj freski u župnoj crkvi iz 15. stoljeća.

■ **Zagorski Remetinec.** U skulpturi na kasnogotičkom oltaru nekadašnje franjevačke crkve (danas u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu).

Najbogatiji prikazi lutnje likovni su prikazi na minijaturama kojih je ukupno 13 za razdoblje od 13. do 16. stoljeća i predstavljaju daleko najviše

prikazivano glazbalo u toj kategoriji likovnih izvora.

■ **Zagreb.** NSK: MR 170, MR 179 – dva prikaza; Strossmayerova galerija: Matteo da Milano, *Livre d'heures* – tri prikaza; riznica katedrale: rkp 354.

■ **Zadar.** Franjevački samostan: *Antiphonarium 'E', Psalterium chori 'M'.*

■ **Split.** Riznica katedrale *Psalterium Romanum* – dva prikaza.

■ **Kampor na Rabu.** Franjevački samostan: *Breviarum.*

Dokumentacija

■ **Zagreb.** Istražena arhivska dokumentacija gradske ondašnje Gradske uprave na Gradecu (Griču) pokazuje da je poznat samo jedan svirač lutnje (ili graditelj): izvjesni **Georgius luthnista** (i **lautus**), koji je u razdoblju od 1510. do 1517. godine bio i gradski vijećnik (*consiliarius*). Glazbalo u to vrijeme ima šest pari struna.

■ **Dubrovnik.** U Dubrovniku je *leut* već u prvoj polovici 15. stoljeća imao svoje mjesto u praksi i pedagogiji dubrovačke kulture kao popularno glazbalo građanstva i plemstva. Arhivska dokumentacija u Dubrovniku svjedoči o sviračima lutnje.

Prvi uopće poznati svirač lutnje (i harfe) u nas, iz 1423. godine, jest **Georgius ab Arpa** iz Dubrovnika. Spominje se u svojstvu i zvanju *magister sonator (svirač) de liuto et arpa*. Glazbalo se u to vrijeme sviralo još trzalicom i imalo četiri para struna. Iz dokumentacije saznajemo da je 1466. godine lutnjist **Marin Stojach** svoj novi leut ostavio **Ratku di Braia**. Dana 5. 10. 1503. spominju se lutnjisti **Mighelco Lautarius** i **Pether Textor lautar**, sin lautara **Stoiaza (Stojca)**. Godine 1506. lutnja već ima šest pari struna. Benediktinac Mavro Vetranović u poznatoj pjesmi *Na preminutje Marina Držića Dubrovčanina tužba* izvješćuje o dubrovačkom instrumentariju u ono vrijeme, a lutnju spominje na pr-

vome mjestu, što navodi na zaključak da je bila najpopularnije glazbalo kao i u ostatku Europe u to vrijeme:

plačni su leuti i tužni ostali

nijemi su flauti i ostali svirali.

smetel je violune taj čemer nemili,

da slatko ne zvone kako su zvonili;

još išteti nesretni taj poraz,

kordine i korneti da izgube slatki glas,

smuti monikorde i glavončimbale,

smete arpikorde i žice ostale.

S obzirom da se je lutnja ubrajala u tiha glazbala, svirala se je u ansamblima sa sličnim glazbalima, prateći plesove i igre mladih plemića prema modi vremena. Pratila je pjevanje kod obiteljskih slavlja, kod različitih razonoda građana, priredbi plemića u palačama ili u ljetnikovcima, svirala se za vlastito uzdizanje i odmor duha, pratila ljubavne pjesme pod prozorima mladih Dubrovčanki i liriku u akademijama humanista i njihovim kružocima. Takvo pjevanje uz lutnju, sjedinjenje poezije i glazbe imalo je posebnu komunikativnu i socijalnu funkciju. Posebnosti mentaliteta, melosa, kolorita i lokalnog karaktera repertoara odrazile su se vjerojatno glazbeno i kod nas.

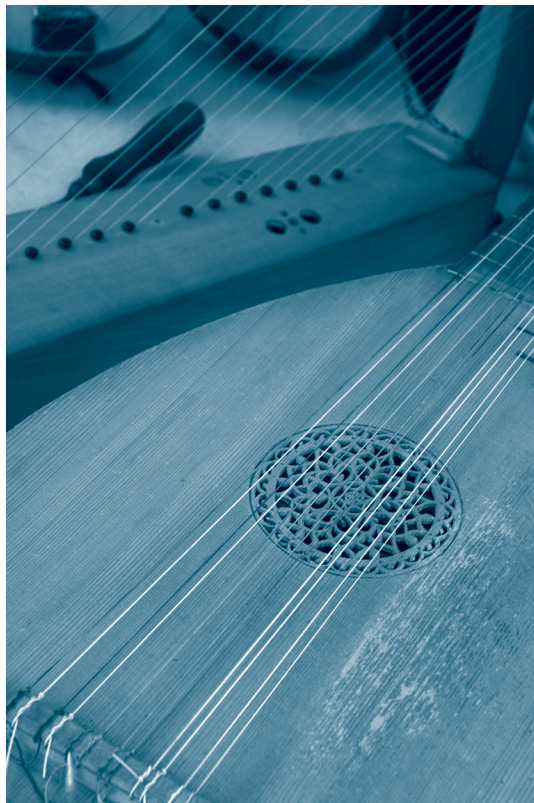
Posebno mjesto *leut* zauzima u dalmatinskoj, osobito dubrovačkoj renesansnoj književnosti. Lutnju pod nazivom *leut* navode između ostalih i Marulić. Svoje moralizatorske stihove namjenjuje mladima koji »pojeć hode u leutu zvoneći« (*Anka Satira*), što iznova potvrđuje popularnost lutnje među splitskom mladeži. Nadalje leut navode Ranjina, Džore Držić, Nalješković, Gradić i Baraković. Ta se leutaško-petrarkistička lirika pjevala uz lutnju, a egzemplaran uvid u poetski i društveni kontekst može se očitati u pjesmi iz *Zbornika Nikše Ranjine*, koja se pripisuje Džori Držiću:

Leute moj mili, hoću te moliti

mojōjzi gospōji malo pozvoniti,

jēda ti od mene bolje srjeće budeš

čemerno tere nje srdačce dobūdeš.

No ništa od glazbe tog tipa nije ostalo sačuvano. Ti *leutaši* bili su zasigurno Menčetić, Držić trajno, dok su Marulić, Lucić, Hektorović, Vetranović svirali (svirati = *leutati*) u »zvonki leut« ili »u leut zvoneći« samo u mladosti. Trubadurska poezija traje do polovice 16. stoljeća, ali *leut*, ako ne i u poeziji, prema (+) Božidaru Širolu živi i dalje kao gradsko i plemićko glazbalo, i to još do početka 17. stoljeća.

Filozofski pisac Nikola Vitov Gučetić (Nicolo Vito di Gozze, 1549. – 1610.) bio je najjači intelektualac Dubrovnika tog vremena, a sedam puta dubrovački knez. Glazbene misli obradio je posebno u dvama svojim djelima. Gučetić u prvom redu obrađuje ulogu glazbe u odgoju djece. Na odgoj gleda kao na jedan od osnovnih čimbenika dobro uređene države. Po Gučetiću djecu treba poučavati ne samo u vokalnoj, nego i u instrumentalnoj glazbi. U svojem djelu *Della stato delle Republiche*, tiskanom u Mle-

cima 1591. godine kaže: *Zato ostavljajući ta glazbala kao manje dostojna plemićke djece* (odnosi se na puhačka glazbala), *smatrat ću violu, lutnju i klavičembalo najčasnijim i najdražesnijim glazbalima, ne manje za mlade nego i za stare. A klavičembalo se više preporuča starijima nego mladima za koje su viola i lutnja najprikladnija glazbala za odmor duha.*

U Splitu je pjevanje uz lutnju očito bilo toliko popularno ne samo među mladeži i humanistima nego i među velikodostojnicima, jer postoji zabilježka iz konstitucija splitskog nadbiskupa Andrije II. Corneliusa iz 1535. godine, gdje on splitskim svećenicima zapovijeda da noću »ne pjevaju s leutima i ostalim glazbalima ljubavne pjesme«. Slične zamjerke svojim sugrađanima ima i književnik Marko Marulić (1450. – 1524.), koji ih prekorava što noću »pojeć hode, u leutu zvoneći«. Iz rečenoga je vidljivo da je lutnja bila popularna u to vrijeme kod nas, slično kao gitara danas. U spomenuto vrijeme lutnja ima šest pari struna.

Franciscus Bossinensis (oko 1490. – ?)

U prve hrvatske skladatelje ubraja se Franciscus Bossinensis – Franjo Bosanac ili Franjo iz Bosne, lutnjist, rođen oko 1490. godine u Bosni. Živio je i radio u Veneciji, u tiskari Ottaviana Petruccija, prvog tiskara muzikalija, gdje je objavio svoju dvosveščanu zbirku *Tenori e contrabassi intabulati col sopran in canto figurato per cantar e sonar col lauto* (Venecija, 1509, Fossombrone, 1511). Na Bossinensisovo podrijetlo upućuje njegovo ime Bossinensis – iz Bosne, katoličko ime Franciscus – Franjo, po čemu se vidi da je bio Hrvat iz Bosne, kao i zapadnoeuropska mediteranska renesansna tradicija njegove lutnjističke zbirke. Bio je angažiran kod čuvenog Petruccija, u samu središtu europske glazbene

kulture, što navodi na obrazovanost i stručnost. Petrucci je u tako veliku gradu kao Veneciji imao velik izbor, a birao je vjerojatno najbolje suradnike.

Ostaje pitanje gdje li je Franjo Bosanac mogao steći svoju glazbenu naobrazbu prije nego dolazi u Veneciju i u kojoj dobi dolazi u Veneciju, kao dijete ili kao mladić. Nije poznato kad i gdje je umro, moglo bi se pretpostaviti u Italiji (Venecija?), i to krajem druge polovice 16. stoljeća. Lovro Županović kaže: »Dva sveska Bossinensiseva djela stoje prema tome kao značajan putokaz na međi razdoblja u razvoju hrvatske glazbe. Od njih započinje razdoblje postupnog uključivanja hrvatske umjetničke glazbe u suvremena europska zbivanja. Objavio je 102 frottole za solo glas, uz pratnju lutnje i 46 ricercara. Zbirka *Tenori e contrabassi* ima nezaobilaznu važnost za doprinos vokalno-instrumentalnoj praksi s početka 16. stoljeća.«

Francesco Sagabria (oko 1550. – nakon 1606.)

Talijanski muzikolog Franco Colussi otkrio je unikatno sačuvanu glazbenu tiskovinu, na kojoj se pojavljuje ime Francesco Sagabria. Dodatnim istraživanjima muzikologa Ennija Stipčevića u povijesti hrvatske glazbe upisano je novo ime: **Francesco Sagabria** – Franjo iz Zagreba.

Prof. Ennio Stipčević piše: »Francesco Sagabria (oko 1550. – nakon 1606.), rodnom ili podrijetlom najvjerojatnije iz Zagreba, autor je tabulature za lutnju objavljene u zbirki Orogiovih canzonetta 1596. godine. Tako je Francesco Sagabria najraniji poznat glazbenik, rodnom ili podrijetlom iz sjeverne Hrvatske, za kojeg smijemo pretpostaviti da se je bavio skladanjem.

Skladatelj Alessandro Orologio (oko 1555. – 1633.), autor je *canzonetta*, a djelovao je uglavnom u njemačkim i

austrijskim plemićkim i prinčevskim dvorcima. (Godine 1595. posjetio ga je John Dowland na svojem putovanju u Italiju, a Orologia spominje kao »odlična učitelja«. Ovdje nalazimo vremensku i posrednu vezu između Dowlanda i Sagabrije, koji su se mogli susresti. Tiskao je, među ostalim, i tri zbirke troglasnih *canzonetta* (1593., 1594. i 1596.), onodobnih popularnih pjesama. Zbirka iz 1596. sadrži ne samo vokalne dionice, nego i tabulaturu za lutnju, drugim riječima pratnju lutnje. Francesco Sagabria urednik je te zbirke i autor tabulatura.

Sagabria je bio vješt lutnjist, jer pratnja lutnje što ju je pridodao Orologiovim *canzonettama* vješto nadopunjuje vokalne dionice. Potpis Sagabria znači *da Zagabria*, tj. iz Zagreba. Francesco Sagabria najraniji je sjevernohrvatski glazbenik, i to lutnjist, od kojeg su nam sačuvani notni zapisi, tabulature za lutnju. I u njegovom se slučaju postavlja pitanje gdje je dobio svoju glazbenu naobrazbu.

»U Istri djeluje od 1604. godine sve do svoje smrti 1643. franjevac konventualac **Gabriello Puliti** (1580. – 1643.) talijanski skladatelj i orguljaš, rodom iz Montepulciana u Toskani koji je znao svirati i lutnju. Zbirku *Ghirlanda odorifera* posvećuje labinskome plemiću i vojskovođi Tranquillu Negrijju. U posveti svoje zbirke Puliti opisuje kako je u palači Negrijjevih u Labinu izvodio maskerate »toliko puta na lutnji, citri i ostalim glazbalima«. Godine 1621. tiskao je zbirku *Armonici accenti a voce sola*, svjetovne madrigale za jedan glas uz pratnju kitarona (velike lutnje). Sjajna skladateljska zbirka rijetki je prežetak renesansnoga pjevanja uz *leut* na našoj obali.« (Ennio Stipčević, *Etide za lijevu ruku*, 53.)

»Prvi uopće poznati zapis nekog hrvatskog plesa – *Pavana sesta Detta la Schiavonetta* – tiskan je u Veneciji 1569. godine, u zbirci lutnjističke ta-

bulature venecijanskog skladatelja i lutnjista Giulia Cesara Barbette *Il primo libro dell'intavolature de liuto*. Nalazi se u knjižnici venecijanske Marciane.« (E. Stipčević, *Etide za lijevu ruku*, 13 i 73.)

Jezični aspekti

Kao što piše prof. Stanislav Tuksar: »Oblik *leut/laut* u hrvatskom je jeziku izvoran i temeljan, odnosno to je kroatizirana posuđenica iz talijanskog *leuto* – *leut* / *lauto* – *laut* koja se kao i u svim europskim jezicima svodi i potječe od arapske riječi *al* – (*o*)*ud* (drvo agave). No, prevladao je oblik *lutnja* koji je očito preuzet iz jednog od slavenskih jezika: poljski *lutnia*, češki *loutna*, a ruski *ljutnja*.

Jasnoća značenjske (semantičke) strukture osnovnog termina *leut* upućuje na čvrstu etabliranost lutnje i njezine jezične refleksije kao definirane cjeline u području hrvatske glazbene kulture odgovarajućih razdoblja«, dakle od prvog prikaza u Istri 1381. i prvog poznatog lutnjista u Dubrovniku 1423. godine do vjerojatno početka 17. stoljeća u Dubrovniku, prema muzikologu (+) Božidaru Široli.

Zaključak

Nakon što je glazba lutnje široj javnosti bila nepoznata, danas ju sve veći broj publike shvaća i prihvaća. Blago repertoara lutnje sve se više otkriva i snima. Prve snimke glazbe lutnje potječu iz pedesetih godina 20. stoljeća (Walter Gerwig). Smirena i uravnotežena glazba lutnje uranja današnjeg čovjeka u duhovne svjetove i dublje slojeve svijesti

U Hrvatskoj je lutnja vrlo rijetko glazbalo, čak se zamjenjuje s mandolinom kao na jednoj od najpoznatijih slika u povijesti hrvatskog slikarstva, slici *Rimljanka s lutnjom*, Vjekoslava Karasa (1821. – 1858.), a koja bi, zapravo, trebala glasiti *Rimljanka s mandolinom*. Pogreška potječe još od Ivana Kukuljevića Sakcinskog, političara i povjesničara, iz njegova *Slovnika umjetnikah jugoslavenskih* (1858. – 1862.), u kojemu je objavio svoj tekst o Karasu i zatim ga ponovio u dva broja *Narodnih novina*, g. XXIV, 27. XII. 1858., br. 295, naslovivši sliku *Gospodja sa lutnjom*. Od tada do danas ova se pogrešna nomenklatura iz različitih stručnih publicističkih tekstova uporno prenosi u udžbenike, čitanke, no-

vine, časopise i masovno na Krašovoj bombonjeri, sve do leksikona. Godine 1973. u časopisu *Oko* (M. Orlić: *Vjekoslav Karas – Rimljanka s... ?*, god. 1, 1973., br. 16. str. 6) upozorilo se na pogrešku u nazivu. Anka Simić-Bulat u *Vijestima muzealaca i konzervatora Hrvatske*, god. XXII, broj 6, u bilješci broj 1, u osvrtu na izložbu *Portreti 1800 – 1870*, u Povijesnom muzeju Hrvatske u Zagrebu 1973. godine, na str. 20 upozoravala je na zabludu: »da je već ranije bilo ustanovljeno da glazbeni instrument kojeg drži Rimljanka nije lutnja«. Godine 2003. u članku *Mandolina i Karasova »Rimljanka«* u časopisu Hrvatske udruge gitarskih pedagoga (HUGIP) *Gitara*, br. 5, na str. 44 povjesničar glazbala Alex Timmermann nedvojbeno je utvrdio da je riječ o napuljskoj mandolini, a ne lutnji. Nikola Albaneže je 2005. godine objavio stručni članak *Karasova Rimljanka* u časopisu *Informatica Museologica*, br. 36, te 2008. godine isti članak u časopisu *Kontura Art Magazin*, br. 97, i također razjasnio dilemu.

Glavno razlikovno obilježje lutnje jest njezin prelomljeni vrat, koji nema ni jedno drugo žičano glazbalo i dvostruko je veća od napuljske mandoline. Napuljska mandolina ima samo četiri para metalnih žica, a lutnja može imati od 5 do 14 pari struna (žica je i u znanstvenome smislu uvijek izrađena iz neke vrste metala, za razliku od

strune). Mandolina se svira trzalicom, na lutnji se prebire prstima, osim kod srednjovjekovne lutnje, koja se svira trzalicom itd.

Od naših su lutnjista Edin Karamazov (prije Đananović) i Igor Paro. Diplomirali su na bazelskoj glazbenoj akademiji *Scholi Cantorum Basiliensis (Hochschule für Alte Musik)*, kod čuvena Hopkinsona Smitha. Edin Karamazov i Sting snimili su nosač zvuka *Songs from the Labyrinth*, sa skladbama Johna Dowlanda (1562. – 1626.) i time znatno pridonijeli popularnosti lutnje u svijetu.

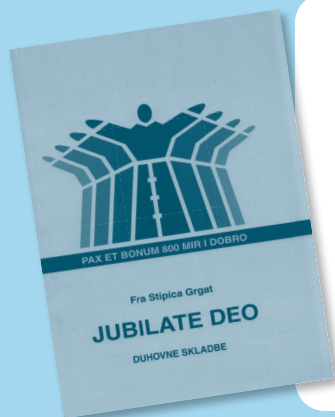
U međuvremenu su na državnom festivalu Varaždinske baroke večeri barokna lutnja, teorba i barokna gitara pronašle svoje mjesto pod suncem naše kulture. Prvi pioniri i poznavatelji lutnje u nas od početka 70-ih godina 20. stoljeća u Zagrebu su Alojzije Seder i Darko Petrinjak, koji je u Londonu, osim gitare, diplomirao i lutnju, a u Splitu Mario Peručić. Seder i Peručić su i graditelj lutnji. Najviše lutnji u nas izradio je Alojzije Seder. Noviji graditelji koji su počeli izrađivati lutnje su Marinko Baljak iz Opatije i Ivan Gjuretek iz Zagreba. Dražen Franolić koncertira na arapskoj lutnji *al ud* i njezin je poznavatelj.

U današnjem svijetu buke, otupljenu u osjetilima i potrazi čovjeka 21. stoljeća za novim senzibilitetom, profinjena glazba lutnje senzibilizira

i oplemenjuje i predstavlja jedan od kulturoloških modela veće europske identifikacije i povezanosti.

LITERATURA:

- ALBANEŽE, Nikola: »Karasova Rimljanka«, časopis *Informatica Museologica*, (2005.), br. 36 (3-4) i *Kontura Art Magazin*, (2008.), br. 97.
- BAINES, Anthony: *Lexicon der Musikinstrumente*, Metzeler / Bärenreiter, 1996.
- DEMOVIĆ, Miho: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici od početka XI. do polovine XVII. stoljeća*, Zagreb: JAZU, Razred za muzičku umjetnost, 1981.
- FARSTAD, Per Kjetil: *German Galant Lute Music in the 18th Century*, (disertacija) Göteborg University, Department of Musicology Sweden, 2000.
- HARNONCOURT, Nikolaus: *Glazba kao govor zvuka*, Zagreb: Algoritam, 2005.
- Leksikon jugoslavenske muzike I, A – Ma, Zagreb: JLZ »Miroslav Krleža«, 1984.
- NORTH, Nigel: *Continuo Playing on the Lute, Archlute and Theorbo*, Indiana University Press, 1987.
- PÄFFGEN, Peter: »Laute und Lautenspiel im 20. Jahrhundert«, časopis *Gitarre & Laute* (XXVI/2004) ili peter-paeffgen.eu.
- PÄFFGEN, Peter: *Gitara*, Zagreb: Music Play, 2003.
- STIPČEVIĆ, Ennio: *Etide za lijevu ruku*, Zagreb: Znanje, 2000.
- STIPČEVIĆ, Ennio: *Hrvatska glazba*, Zagreb: Školska knjiga, 1997.
- TIMMERMANN, Alex: »Mandolina i Karasova »Rimljanka««, časopis *Gitara*, 2003., br. 5 (39-47).
- TUKSAR, Stanislav: *Hrvatska glazbena terminologija u razdoblju baroka*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 1992.
- ŽUPANOVIĆ, Lovro: *Spomenici hrvatske glazbene prošlosti – Hrvatski skladatelji XVI. stoljeća Bosanac, Motovunjanin, Patricij, Skjavetić*, Zagreb: Udruženje kompozitora Hrvatske, 1970.

PREDSTAVljena ZBIRKA »JUBILATE DEO« FRA STIPICE GRGATA

Za svetkovinu Gospe od zdravlja u svetištu i župi na Dobrome u Splitu, u srijedu 18. studenoga u prepunoj Pinakoteci samostana Gospe od zdravlja predstavljena je zbirka duhovne glazbe »Jubilata Deo« fra Stipice Grgata, profesora glazbe na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Sinju i voditelja zbora crkve Gospe od zdravlja u Splitu. Knjigu su predstavili prof. fra Hrvatin Gabrijel Jurišić, prof. dr. Ivan Bošković, prof. fra Mile

Čirko i sam autor. Zbirka skladbi objavljena je u nakladi Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja – Zbornika »Kačić« u prigodi proslave 800. obljetnice osnutka Franjevačkog reda. U prigodnom programu nastupili su muška klapa gospa od zdravlja, mj. zbor župe sv. Luke iz Otoka pod ravnanjem s. Beatrice Bakić, mj. zbor mladih Gospe od zdravlja i ženska klapa Štorija. (Zbirka se može nabaviti u samostanu Gospe od zdravlja Trg G. Bulata 3, 21 000 Split)

s. Domagoja Ljubičić